

© Музиченко Г. В.

Трибуна. — 2004. — № 9-10. — С. 28-31.

16. Тищенко Ю. А. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Ю. Тищенко, П. Байор, М. Товт, С. Горобчишина — К. : Агентство «Україна», 2010. — 147 с.

17. Цікул І. Трансформація інституту партійного лідерства в сучасній Україні (гендерний підхід) / І. Цікул // Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року) / Укл. М. Поліщук, Л. Скочиляс, Л. Угрин. — Львів, ЦПД, 2008. — С. 204-210.

18. Ranney A. The Concept of party / A. Ranney // Political Research and political Theory. — Cambridge, 1968. — P. 9-15.

Музиченко Г. В. – кандидат політичних наук, доцент Одеського державного економічного університету

УДК 32:332.122

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ

В статті здійснено аналіз механізму ідентифікації кластеру на рівні регіону в контексті вдосконалення державної політики просторового розвитку в сучасних країнах та в Україні зокрема.

Ключові слова: регіональна політика, розвиток територій, державна влада, кластер, індустріальний кластер, ідентифікація

В статтє осуцествлен анализ механизма идентификации кластеров на уровне региона в контексте усовершенствования государственной политики развития территорий в современных государствах и в Украине.

Ключевые слова: региональная политика, развитие территорий, государственная власть, кластер, индустриальный кластер, идентификация

In the article the analysis of the mechanism of identification cluster at region level in a context of improvement of a public policy of development of territories in the modern states and in Ukraine is carried out.

Keywords: regional policy, development of territories, public policy, cluster, industrial cluster, identification.

Будь-які політичні та соціальні процеси, ухвалення рішень та розподіл суспільних благ не можуть знаходитися в просторовому вакуумі. Всі вони структуровані (або обмежені) простором – одним з основних базових чинників, що впливають на формування та функціонування політичних систем. З середини минулого століття регіональна політика є одним з найсучасніших вимірів політики держави та світового політичного процесу зокрема.

Проведені політологічні дослідження західних політологів, зокрема Е. Сенктона, Дж. Милла, К. Худа та ін. свідчать про те, що на сьогодні територіальною одиницею виміру політичного управління є держава та регіон. З ними погоджуються російські дослідники І. Бусигіна, Л. Смагіна, М. Косолапов, О. Дахін та ін. Значний внесок у вивчення походження та природи кластерів внести П. Беневорт, С. Бруско, Б.Т. Ешайм, Л. Коенен, А.Л. Сексесян, Г.-Й. Хосперс, Г. Шмид та ін. [3]. Однак, можливості застосування кластерного аналізу в умовах регіональної політики сучасної України залишаються поза увагою українських дослідників, хоча сам термін «кластер» є досить поширеним в науковому обороті.

Дана стаття має на меті проаналізувати можливості кластерного підходу для аналізу та здійснення державної політики просторового розвитку (на рівні регіону) в сучасних державах світу та в Україні зокрема.

Регіональні простори є одночасно ієрархічною складовою національного простору і системою,

що має горизонтальні зв'язки із регіональними системами, сформованими різного роду видами діяльності (освіта, економіка, медичне обслуговування, поділ праці тощо). Таким чином, на рівні регіону як домінуючого територіального утворення відбувається взаємопроникнення економічного, політичного, соціального, інформаційного та інших видів діяльності певної території, інтегративне сприйняття яких визначає її специфіку і, відповідним чином, впливає на діяльність людей. Всі ці процеси є предметом дослідження спеціальної наукової дисципліни регіонології – науки про розвиток регіональних систем, органічний розвиток людини і довкілля, розуміння інноваційної парадигми в регіонотворенні та регіонального потенціалу культури.

Еволюція теоретичних поглядів щодо виділення територіальних суспільних систем має довгу історію та безліч наукових концепцій. На сьогодні існує декілька спроб класифікувати та надати періодизацію всім концепціям. На думку С. Шульца, аналіз еволюції таких концепцій засвідчує залежність її етапності від пріоритетів розвитку суспільства у певний період часу. Так, він виділяє щонайменше чотири етапи в еволюції теоретичних поглядів на територіально-суспільні системи, починаючи з другої половини ХХ ст., та відповідно чотири пануючі концепції територіально-суспільних систем: концепція соціально-економічних систем, яку змінила концепція територіально-суспільних систем, потім концепція територіальних утворень та, нарешті, концепція геопросторових систем, локальних цивілізацій, етноекономічних систем [Див.: 7]. Поряд з тим, західні вчені протягом останніх двох десятиліть активно розвивають ідею кластеризації регіонального життя.

Дослідження “кластеризації” суспільно-економічного життя регіонів традиційно проводилось вченими різних країн в руслі порівнянь та оцінок конкурентних переваг, розроблених в працях Майкла Портера [2]. В останні роки простежується значні зрушення в дослідженні шляхів та напрямків просторового розвитку. В публікаціях П'єро Морозіні [4] акцент зміщується до виявлення соціокультурних аспектів кластеру, на що безпосередньо вказує наведене ним визначення: “Індустріальний кластер – це соціоекономічне утворення, яке характеризується спільністю людей, які діють як економічні агенти в тісній взаємній близькості в певному географічному регіоні” [4, р.5].

Він оцінює “міцність” кластерних відносин шляхом співвідношення з рівнем їх “укорінення” в соціальне середовище. Саме таке укорінення створює “соціальну клейковину” (social glue), яка об'єднує та скріплює кластер. Вона ж, ця “спільна” або “організаційна” клейковина “соціально амальгує різних агентів та інтегрує ключові знання в межах культурологічних, організаційних і функціональних меж”. Морозіні називає п'ять “ключових ознак”, які складають основу “спільної клейковини”, що створює конкурентні переваги та забезпечує життєздатність індустріального кластеру [4, р. 8].

Першою він визначає лідерство. Успішно функціонуючі кластери свідомо “амальговано” групами “ключових індивідів”, які виступають в чітко визначеній ролі ініціаторів взаємної кооперації, взаємного навчання та передачі професійних навичок та знань, а також виступають в ролі арбітрів у разі виникнення суперечок. Їх сприймають як гарантів додержання спільних інтересів всіх учасників кластеру.

Подібні явища спостерігалися в діяльності кластерів в різних куточках планети і знайшли адекватне відображення в спеціальній літературі.

Друга ознака – наявність будівельних блоків (building blocks), свого роду “несучих конструкцій” регіонального утворення. Сюди входять: спільно накопичений роками та отримавший подальший розвиток спільний масив (common stock) знань в галузі організації виробництва, який успішно використовують всі фірми – учасники, поєднані професійними та соціокультурними зв'язками. Вони виробляють загальний кодекс поведінки, який сприяє створенню атмосфери довіри та активного співробітництва, формують “спільну мову” – не в літературному сенсі, а як “словник”, що вміщує загальноповивану технологічну, ділову та організаційно-управлінську термінологію, спільну філософію та єдиний підхід до відбору та винагороди талановитих людей та професійних “дільців”, спільне сприйняття та розуміння сенсу конкурентної динаміки в межах “своєї” галузі, спільний підхід до розробки та дотримання норм і правил конкурентного суперництва. Емпіричні дослідження підтверджують правильність гіпотези щодо позитивної кореляції між наявністю спільною системи соціокультурних та економічних ціннісних орієнтацій в даному регіоні та постійно зростаючою кількістю інноваційних фірм в індустріальному кластері.

Третьою ознакою успішного кластеру Морозіні називає ритуали комунікації (communication rituals). Це добре продумана та відважена система спілкування керівників різного рівня (починаючи від президентів найкрупніших фірм) з керівниками та рядовими співробітниками для налагодження внутріфірмового співробітництва, а також з метою формування серед персоналу потреби в само

ідентифікації в якості члена кластеру. Подібні зустрічі проводяться представниками громадських організацій, політичних партій, з керівництвом органів влади в регіоні. З ними обговорюються проблеми мезоекономічного рівня, включно з проблемами підвищення якості виробляемого продукту та його просування на закордонні ринки.

Четвертою ознакою визнано співробітництво в ході отримання та поширення знань серед учасників кластеру. Індустріальний кластер являє собою цілу низку налагоджених, чітко та регулярно функціонуючих механізмів постачання новітньої технологічної та ділової інформації як керівників фірм та підрозділів, так і пересічних співробітників. До них також відносяться створення дослідницьких центрів, університетів, технологічних інститутів, створення “банків ідей”, шкіл та училищ для професійного навчання або перепідготовки робітників та службовців. В провідних кластерах функціонують на “мезоекономічному” рівні промислові асоціації, які відіграють ключову роль ініціаторів та керівників механізмів координації між фірмами. Цим забезпечується більш високий рівень співробітництва між фірмами, які входять до кластеру такого типу, що приносить додаткові конкурентні переваги для всіх його економічних агентів.

П'ятою ознакою кластера Морозіні визначає професійні ротації, які дозволяють кластеру постійно оновлювати кадровий склад управлінців, новаторів виробництва, маркетингових, робітників високої кваліфікації. Заради збереження високої конкурентоспроможності кластер повинен забезпечувати мобільність кадрового складу, притаманну успішним великим фірмам. Взірцем такого підходу, на його думку, є Силіконова долина в США. Постійний притік енергійних та талановитих спеціалістів гарантує кластеру незмінно високий рівень технології та економічної ефективності. Такі ротації сприяють й скорішому розповсюдженню та оновленню професійних навичок та знань. Емпіричні дані підтверджують, що подібна практика сприяє швидкішому розповсюдженню новітніх технологій, створенню нових комбінаційна із вже раніше відомих навичок та вмінь, засвоєнню економічними агентами провідних інноваційно-виробничих ідей.

Американський регіоналіст Ерік Скорсоне заострює увагу на ще одному вагомому аспекті життєздатності та довго тривалості кластеру. Емпіричні дослідження останніх десятиліть, відмічає він, підтверджують гіпотезу про те, що “живучість” кластеру залежить від розміру вигоди, яку приносить він фірмам, що входять до його складу, – з одного боку, та наскільки корисний він для регіону – з іншої. Таким він стає за умов виконання ним як мінімум двох позицій: (1) кластеризований бізнес повинен відрізнятися більш високим рівнем продуктивності та сплачувати більш високу заробітну платню зайнятому в ньому персоналу та (2) зайнятість та рівень розповсюдження нових знань на його підприємствах повинні бути вище, ніж при інших формах об'єднання бізнесу.

На основі таких суджень Скорсоне приходиться до висновку, що проблема ідентифікації кластерів із теорії перетікає в практичну площину. “Інформація відносно кластерів являється критичною у формуванні інтелігентної регіональної політики” [5]. Найважливішою частиною інформації є відомості про природність кластерів – як вже існуючих, так і потенційних, які тільки зароджуються (emerged). Регіональна влада може отримати таку інформацію лише за допомогою професіоналів – вчених-регіоналістів, які працюють в університетах або дослідницьких центрах. Потім повинні бути проведені відкриті дискусії з бізнес-лідерами відносно перспектив промислового розвитку регіону. Скорсоне, як і інші раціоналісти, вважає, що влада регіону не повинна (і не здатна) самотійно аргіогі ухвалювати рішення про те, який з кластерів, що зароджуються, стане “призером” (“win”) в конкурентній боротьбі. Звичайно, роль регіонального уряду залишається досить ваговою в підготовці “ігрового поля” (“playing field”) для рівної конкуренції бізнес-партнерів, здатних запропонувати найбільш вигідне вкладення стратегічних інвестицій в розвиток регіону. Влада повинна відкрито, чесно та доброзичливо підтримувати всі кластери, які зароджуються, пам'ятаючи однак, що для розвитку будь-якої конкретної галузі “реального сектору” потрібні специфічні інвестиції з державної (муніципальної) скарбниці.

За такого підходу, вважає Скорсоне, вирішальне значення віддається техніці ідентифікації кластера. В основі її лежить вже існуюча в сучасній регіоналістиці типологія кластерів. Найбільш розповсюдженим типом є утворення value chain, яке поєднує в кластер підприємства обмінно-грошовими зв'язками (тобто покупців та продавців). Такий вид він поділяє на три категорії: (1) маршалліанські округи; (2) об'єднання типу “втулка-спиця” та (3) супутники (satellites). Прикладом першої категорії даного типу об'єднань є Силіконова долина в США. Географічна близькість приносить всім учасникам чисельні переваги, починаючи від економії на транспортних витратах та закінчуючи швидкістю обміну технічними новинками та винаходами. До другої категорії об'єднань даного типу Скорсоне відносить групи конкуруючих на спільному ринку компаній, кожна з яких

оточена множинністю постачальних фірм. Нарешті, кластери-супутники (satellites) – це звичайні угруповання великих, таких які охоплюють цілу галузь фірм та далеко не завжди конституують себе як кластери. Вигоди від такої “кластеризації” для подібної категорії є непрямими, які витікають скоріше не від прямого співробітництва, а від взаємної територіальної близькості.

Другим, відмінним від першого типу кластерів, Скорсоне називає “професійно-трудоий пул” (labor pool). Він виділяє подібні кластери в окрему категорію за ознакою професійної зайнятості. В останні десятиліття спостерігається посилення попиту на висококваліфікованих спеціалістів, в тому числі 2й серед масових професій. Фірми мають потребу в робітниках “споріднених” професій, тому зацікавлені в створенні таких кластерів. Для їх появи необхідні значні інвестиції, які спрямовані на створення “тренінг-академій”, технічних училищ та інших видів навчання та перепідготовки спеціалістів. З іншого боку, підвищена концентрація навчальних закладів сприяє їх “виживанню”, оскільки їх рентабельність обумовлена мінімально необхідною кількістю навчаючихся.

Визначення типу господарських об’єднань в регіоні – це один з найголовніших елементів ідентифікації, верифікації їх приналежності до кластеру, особливо, якщо мова йде не про вже існуючі, а про потенційні кластери. Скорсоне вважає помилкою (досить поширеною серед регіоналістів) твердження про те, що випуск та реалізація експортної продукції автоматично наділяє об’єднання статусом кластеру. Досить поширені випадки, коли об’єднання, які експортують продукцію, не здійснює позитивного впливу на господарський та соціокультурний розвиток регіону. Більш надійною йому бачиться “техніка” ідентифікації кластера на сонові згаданої вище моделі “витрати-випуск” (value chain), а також моделі “професійно-трудоий пул”. Заслужують на довіру і ті об’єднання, які хоча і не пов’язані відносинами “покупці-продавці” (purchasing), але отримують конкурентні переваги, звертаючись до постійного обміну виробничо-інноваційною інформацією шляхом особистих контактів. Однак ідентифікувати такі кластери на відміну від моделі value chain викликають певні складнощі.

Ще більшу ретельність до ідентифікації кластерів виявляють датські регіоналісти, які накопичили багатий досвід в дослідженні його якісних характеристик [6]. Вони вказують на те, що проведені в низці країн дослідження кластерів носили переважно вибірковий характер, де головна увага приділялася “зразковим”, “показовим” кластерам, при цьому ігнорувалися факти, коли “кластеризація” не приносила очікуваних результатів, як це спостерігалось, наприклад в Швеції та Нідерландах.

Група датських економістів університету Ааргуса Ерік С. Мадсон, Вальдемарт Сміт та Могенс Діллінг Хансен провели ґрунтовне дослідження з метою виявлення кількісних показників, які дозволяють визначити зміну (зростання чи зниження) продуктивності “кластеризованих” фірм в порівнянні з аналогічними показниками “споріднених” по галузевій ознаці підприємств, які не входять до кластеру.

В якості об’єкту дослідження було обрано кластери, які поєднують підприємства горизонтальними зв’язками. Перш, ніж розпочати дослідження, датські регіоналісти розробили оригінальну і, на наш погляд, ефективну методику. Критерієм зміни вони обрали кількість робочих місць (L) об’єктах дослідження. Рівень кластеризації (S) визначається ними наступним чином: спочатку вимірюється питома вага робочих місць даного об’єднання в кількості зайнятих в даній галузі (i) територіальної одиниці (j). Отриманий показник (Lij) співвідноситься з загальною кількістю місць в муніципалітеті L_{ij} / L_j .

Частка від ділення цих показників дає чисельник дробу, знаменник якої – це частка від ділення кількості робочих місць в галузі (i) в цілому по країні на загальну кількість робочих місць в регіональному масштабі (L).

Тим самим загальний рівень “спеціалізації”, тобто питома вага об’єднань, що претендують на статус кластеру, приймає вигляд формули:

$$S = \frac{L_{ij}}{L_j} / \frac{L_i}{L}$$

Так, якщо рівень “спеціалізації”, розрахований за даною формулою, дорівнює 2, то це означає, що питома вага робочих місць досліджуемого об’єднання в даній галузі в межах регіону вдвоє перебільшує питому вагу галузі в цілому по країні.

Таке співвідношення є досить важливим, оскільки виключає ситуації, при яких копичення малих фірм в окремій галузі може займати значну питому вагу в економіці регіону, але в масштабах країни їх питома вага буде досить незначною.

Другою умовою визначення рівня концентрації фірм з точки зору кваліфікації об'єднання в статусі кластеру датські регіоналісти вважають кількість фірм, що входять до об'єднання, чисельність яких повинна перевищувати загально визначений поріг (thres hold). Це означає, що неприпустимо віднесення до кластерів окремих великих об'єднань зі значною кількістю зайнятих як в масштабі регіону, так і в масштабі галузі, які не чинять позитивного впливу на "спорідненої" фірми в регіоні – ні шляхом ділового співробітництва, ні шляхом розповсюдження (spillovers) серед них професійного досвіду або техніко-виробничих інновацій. В Данії загально визначено, що до складу об'єднання, яке претендує на статус кластеру, повинні входити не менше 10 фірм [6].

Проводячи ідентифікацію кластерів, датські регіоналісти оцінили конкурентні переваги таких утворень в країні, використовуючи відому формулу виробничої функції Дугласа-Кобба. На основі 142475 спостережень за діяльністю 32800 кластерів в період 1990-2000 рр. вони прийшли до висновку про те, що виробничі переваги кластеризованих фірм в порівнянні з підприємствами, що не входять до кластерів, оцінюються у 8% [6]. Таким чином, зроблено вагомий внесок в розробку кількісних характеристик індустріального кластеру. Разом з тим, у вітчизняній та зарубіжній регіоналістиці посилюється тенденція до гуманізації при визначенні критеріїв ідентифікації кластерів, які вимагають консолідації зусиль з боку спеціалістів різних галузей знань – політологів, економістів, соціологів, екологів, демографів, економ-географів, істориків та краєзнавців.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Броншпак Г. К. Государственная поддержка кластерных инициатив: вертикально-горизонтальные структуры в АПК / Г. К. Броншпак // Экономика АПК. — 2007. — №4. — С. 45-49.
2. Фоманов А. Е. Агропромышленные кластеры России – новый миф или перспектива / А. Е. Фоманов, В. П. Аращук // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2008. — №7. — С. 27-30.
3. Хуртаев К. И. Производственный кластер: сущность и значение для развития экономики / К. И. Хуртаев // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2008. — №6. — С. 38-42.
4. Иванько А. В. Регулювання агропродовольчого виробництва: кластерний аспект: [монографія] / А. В. Иванько. — К. : ННЦ, 2008. — 230 с.;
5. Бакум В. В. Методологія розробки кластерних утворень регіону / В. В. Бакум // Економіка АПК. — 2009. — №1. — С. 21-27.;
6. Кравченко С. А. Кластерная адаптивность сельскохозяйственных предприятий / С. А. Кравченко // Экономика АПК. — 2007. — № 7. — С. 30-37;
7. Шкурін Г. Т. Кластерний принцип соціально – економічних відносин у підвищенні рівня життя сільського населення / Г. Т. Шкурін // Економіка АПК. — 2008. — № 2. — С. 124-129;
8. Матвеев С. А. К вопросу о формировании концепции регионального кластера в современной экономической регионалистике / С. А. Матвеев, О. С. Киро // Науковий вісник ОДЕУ. — 2007. — № 1(38). — С. 46-54;
9. Матвеев С. А. О типологии региональных инновационных систем / С.А.Матвеев, О.М. Марчак // Науковий вісник ОДЕУ. — 2009. — № 11. — С. 123-131;
10. Porter M. Clusters and New Economics of Competition — Harvard Business Review, November — December 1998: pp. 77-90.
11. Brusko S. Rules of the game in industrial districts. – In: Yrandori, Editor Interfirms networks: Organization and industrial Competiveness, London 1999, p. 17-40.
12. Schmitz H. Does local cooperation matter? Evidence from industrial clusters in South Asia and Latin America. — Oxford Development Studies, 28, 2000, p. — 323-336;
13. Saxenian A.Z. Regional advantage: culture and competition in Silicon Valley and Route 128, Harvard University Press, Cambridge, UA, 1994;
14. Asheim B.T., Coenen Z., Knowledge bases and regional innovation systems: Comparing Nordic cluster // <http://www.sciencedirect.com/science>; 25.10.2006;
15. Benneworth P., Hospers Y – Y. The new economic geography of old industrial regions: universities as global / local pipelines. // http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VC6-4B84VN7-1&c... 25/10/2006 2002 <http://ext.msstate.edu/srdc/>
16. Morosini P. Industrial Clusters, Knowledge Integration and Performance / P. Morosini // http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B66VC64B84VN7-1hc25/10/2006
17. Madsen E.S., Smith V., Dilling-Hansen M. Industrial clusters, firm location and productivity: - Department of Economics Aarhus school of Business. Working Paper 03-26, 2004. ISSN 1397-481.

© *Мысык И. Г.*

18. Braunerhjelm Pontus and Dan Johanson: The Determinants of Spatial Concentration: the Manufacturing and Service Sector in an international Perspective. – Industry and Innovation, 2003, vol. 10, no. 1.

19. Шульц С.Л. Методологічні підходи до типології регіональних суспільних систем / С.М. Шульц // Регіональна економіка. – 2007. - №1. – С.18-27.

Мысык И. Г. – доктор философских наук, профессор кафедры философии и социологии Государственного учреждения «Южноукраинского педагогического национального университета имени К. Д. Ушинского»

УДК: 37.012:101

РЕФОРМИРОВАНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статті аналізуються особливості реформування вищої освіти в Україні, зміни, проблеми, перспективи її розвитку у зв'язку з процесами євроінтеграції.

Ключові слова: вища освіта, реформи, навчання, євроінтеграція

В статье анализируются особенности реформирования высшего образования в Украине, изменения, проблемы, перспективы его развития в связи с процессами евроинтеграции.

Ключевые слова: высшее образование, реформы, обучение, евроинтеграция.

In the article the peculiarities of the reform of higher education in Ukraine, changes, problems, prospects of its development in connection with the processes of European integration are analyzed.

Key words: higher education, reform, training, the European integration.

Процессы европейской интеграции охватили все больше сфер жизнедеятельности украинского общества, включая высшее образование. Украина четко определила ориентир на вхождение в образовательное и научное пространство Европы и осуществляет реформирование и модернизацию образовательной деятельности в контексте европейских требований,

Цель статьи: обозначить проблемы реформирования украинской системы высшего образования в контексте присоединения к Болонскому процессу и обсуждения проектов новой редакции Закона Украины «О высшем образовании».

Философские принципы стратегии развития украинского образования рассматриваются в трудах В. Андрущенко, В. Астаховой, А. Бойко, Л. Горбуновой, И. Зязюна, В. Кремня, В. Кушерца, С. Клепка, К. Корсака, М. Михальченко, С. Гончаренко, Г. Темко, С. Черепановой, В. Шевченко и др.

В исследованиях украинских ученых анализируется образование в условиях современных изменений в мире, глобализации, мобильности рынка труда, создания странами Европы единого образовательного пространства с общими критериями и стандартами.

Реформирование европейского высшего образования происходит в соответствии с принципом сохранения и согласования разнообразных национальных систем образования. Болонский процесс не требует унификации и подчинения, резких революционных шагов, оторванных от национальных контекстов. Приветствуется продуманная, комплексная, гибкая стратегия эволюционного развития образования, нацеленная на повышение его качества.

Сторонники вхождения Украины в европейское пространство высшего образования ссылаются на понятность, открытость, прозрачность систем высшего образования стран-участниц Болонского процесса. Например, принято использовать индивидуальные гибкие варианты обучения. Рамочные стандарты и программы обучения сфокусированы на результатах обучения (компетенциях), что позволяет студентам своевременно определяться в своих приоритетах и согласовывать нагрузку. Студент может избрать высшее учебное заведение, опираясь на информационный пакет, размещенный на веб-сайте университета. Содержание сайта ориентировочно включает информацию о заведении (академический календарь, тип и статус заведения, перечень предлагаемых программ обучения, положение о признании предыдущего обучения, присвоение кредитов ECTS, информация о